

HEYDƏR ƏLİYEVİN SİYASİ DİSKURSUNDA PRESEDENT ONİMLƏR – FON BİLİYİNƏ XİTAB EDƏN PERSUAZİVLİK KATEQORİYASI VASİTƏLƏRİ KİMİ

Samirə Musəvi

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail: musavi.samira@mail.ru

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi diskursunun tədqiqi onun dil kimliyi haqqında, mənəvi dəyərləri, əxlaq-etik prinsipləri, Azərbaycan tarixi və mədəniyyətinə dərin bələdliyini tam əyanlıqla ortaya qoyur və eləcə də dahi liderin milli irsi yüksək qiymətləndirməklə yanaşı, onu (Azərbaycan dilini, milli ədəbiyyat xəzinəmizi, mədəni irsimizi) qoruma təşənsində olmasını, bu iş uğrunda böyük və əzmkar fəaliyyətlə ömrünün qızıl illərini sərf etdiyini deməyə əsas verir. Ümummillə liderin çıxış və məruzələrinin mətnləri ilə tanış olmaq kifayətdir ki, onun Azərbaycan tarixi və mədəniyyətinin ən dərin qatlarına sirayət edə biləcək məlumatlılığa malik olduğunun və məhz, həmin mədəni varisiyə sۆykənən iqtibas və alluziyalarla dolu mesajlar verdiyinin şahidi olaq. Belə ki, H.Əliyev Azərbaycan dilinin qorunması və inkişaf etdirilməsi naminə usanmaq fəaliyyətləri ilə təkcə bu işin təkmilləşdirilməsinə xidmət edən fərmanlara imza atmamış, ana dilimizin gözəlliyini, möhtəşəmliyini, ən əsası isə bizə babalarımızdan qalan dəyəri biçilməz miras olduğunu döna-döna vurğulayarkən, fikirlərinin persuazivlik əmsalının artırılması naminə döna-döna fon biliklərinə müraciət etmişdir. *Azərbaycan ədəbiyyatını, ana dilini bilməyən gənc ... Füzulini oxuya bilməz, Nəsimini oxuya bilməz, Vaqifi oxuya bilməz, Sabiri oxuya bilməz, C.Məmmədquluzadəni oxuya bilməz və digərlərini oxuya bilməz. Əgər onları oxuya bilməzsə, o, tarixi bilməyəcək, onları oxuya bilməsə, bizim mədəniyyətimizi bilməyəcək, mədəni köklərimizi bilməyəcək, milli mədəni ənənələrimizi bilməyəcək* [2]. İqtibasda H.Əliyevin öz fikirlərinin əsaslandırılması üçün, toplumun mənəvi dəyərlərinə aydın şəkildə xitab edilməsi naminə öz mülahizələrinin persuazivlik əmsalını artıran presedent onimlərlə (*Füzuli, Nəsimi, Vaqifi, Sabir, C.Məmmədquluzadə*) yer vermişdir.

Xatırladaq ki, fon biliklərinin tədqiqi əsnasında üzə çıxan maraqlı məqamlardan biri, məhz, fon biliklərinin təməl ifadə resursları sırasında yer alan presedent onimlərlə bağlıdır. Belə ki, presedentlik konsepsiyası çərçivəsində nəzərdən keçirilən bu qəbil antroponimlər, toponimlər, hidronimlər və s. etnometal və linqokulturoloji şərtlənməli onomastik vahidlər müəyyən situasiya ilə "bağlılıq" yaratmaqla intertekstual əlaqələndirməsini reallaşdırır ki, bu da, əslində, bilvasitə fon bilikləri paradiqmasına referensiyadan, müraciətdən başqa bir şey deyil. Onu da qeyd edək ki, bir çox hallarda presedent onimlər alluziv onimlərlə eyni tutulsa da, onların presedentlik yaratmaq əmsalı baxımından, yəni mətn permutasiyasına uğramaq baxımından müəyyən fərqləri vardır. Belə ki, presedent onimlər özlərində həm də alluziv onimləri ehtiva etməklə yanaşı, eləcə də həmin onimastik vahidlərin apelyativləşmə əmsalının gücləndirilməsini mümkün edən potensiala da

malikdir. *Mən arzu edirəm ki, Azərbaycan gənci Şekspiri ingilis dilində oxusun, Nizamini, Füzulini, Nəsimini isə Azərbaycan dilində oxusun. Bu gün məndə bu ümidlər daha da çoxaldı, bizim gənclərimiz bundan sonra tariximizi daha da yaxından öyrənəcək, doğma Azərbaycan dilimizi mənimsəyəcək və bunlar hamısı hər bir gənc Azərbaycan övladında yüksək vətənpərvərlik hissləri yaradacaq* [2].

Nümunədən də aydın şəkildə görüldüyü kimi, Şekspir presedent onimi ingilis ədəbiyyatını simvolizə etdiyi halda, Nizami, Füzuli, Nəsimi presedent onimləri ilə Azərbaycan ədəbiyyatının representantı kimi istifadə olunur. Burada aparılan antonimiya əsas arqumentləşdirmə həm H.Əliyevinin mülahizələrinin persuasivlik əmsalını artırır, həm də fikirlərin fon biliyinə istinadı ilə onların əyaniləşdirilməsinə xidmət edir, eləcə də toplumun altşürunda yer alan semantik paradıqmalarla bağlılıq qurur. Belə ki, Azərbaycan milli kimliyi üçün adıçəkilən söz ustaları milli kimliyi simvolizə edən, milli mədəni irsi Dünya səviyyəsində təmsil etmək qürurunu yaşadan şəxslər olmaqla toplumun mental dəyərlərini təşkil edən simalardandır. Məhz, bu səbəbdəndir ki, əsrlər ötməsinə baxmayaraq, Azərbaycan onomastikasında ən aktual vahidlər sırasında (istər antroponimlər səviyyəsində olsun, istərsə də toponimlər, erqonimlər səviyyəsində olsun) Nizami, Füzuli, Nəsimi presedent onimlərin günümüzədək yüksək işlənmə tezliyi ilə seçildiyini müşahidə edirik. Başqa sözlə desək, bu presedent onimlərin tranonimasiya potensialı (*şəxs adlarının digər onomastik vahid qruplarına daxil edilməsi halları, məsələn: "Füzuli" presedent onimi → "Füzuli" şəxs adı → "Füzuli" rayon adı → "Füzuli" adına təşkilat və müəssisələr*) çox güclüdür və elə bu səbəbdən də toplum daxilində bu vahidlərin tanınma əmsalı onilliklər, hətta yüzilliklər öncə olduğu qədər bu gün də yetərinə yüksəkdir. H.Əliyevin siyasi diskursunda bu kimi məqamlara diqqət yetirən V.Əliyev də bu qəbildən xatırlatmaların heç də təsadüfi olmadığını qeyd edir: *"bir qayda olaraq Azərbaycan tarixindən söhbət gedərkən A.Bakıxanov, Azərbaycan ədəbiyyatından söhbət gedərkən Xəqani, Nizami, Füzuli, Nəsimi, Xətai, Vaqif, M.F.Axundov, C.Məmmədquluzadə, ... kimi onlarca sənət fədaisi, Azərbaycan incəsənətindən və musiqisindən söhbət gedərkən Ü.Hacıbəyov, Q.Qarayev, F.Əmirov, S.Bəhlulzadə yada düşür* [1, s.10]. Azərbaycan mental kimliyinin skript komponentlərini təşkil edən bu simalar milli varlığı simvolizə etməklə yanaşı, xalqın bir növ, ekzemplifikant mahiyyətli "vizit vərəqəsi" rolunda çıxış edirlər.

Xatırladaq ki, skriptlər dedikdə müasir koqnitiv dilçilikdə milli mədəniyyət ssenariləri nəzərdə tutulur [4]. Ekzemplifikatlar isə müəyyən toplumun, coğrafi bölgənin, sosial qrupun ümumiləşdirilmiş adı, səciyyələndirici nominasiya vahidi kimi nəzərdən keçirilmən onomastik vahidlərə deyilir [3].

Məruzə çərçivəsində nəzərdən keçirilən faktlar ümummillə liderimizin Azərbaycan milli mentallığının kod sözlərinə, simvolistik anlamlı onomastikonuna yaxından bələd olduğunu və bu işarələrdən öz nitqlərinin persuasivlik əmsalının artırılması üçün çox böyük ustalıqla istifadə etdiyini əyani şəkildə nümayiş etdirir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, presedent onim, persuasivlik kateqoriyası, siyasi diskurs, Kitabı-Dədə Qorqud, Nizami, Füzuli.

Ədəbiyyat

1. Əliyev V., Heydər Əliyevin dil siyasəti, Bakı, Nurlan, 2003, 100s.
2. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Gənclərinin Birinci Forumundakı çıxışı <https://aztc.gov.az/az/posts/id:794>
3. Лиговский Г., Экземплификанты и метапеременные, Разновидности слов, 9 октября, 2010, <http://www.tramvision.ru/words/exemplificant.htm>
4. Моторина Н.В., Лингвокультурные скрипты традиционного коммуни-кативного поведения в России и Англии: автореферат диссертации ... кандидата филологических наук, Волгоград, ВГУ, 2014, 23с.

TÜRKDİLLİ DÖVLƏTLƏRİN MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU (1993-2003-cü illər)

Afiq Nadirov

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail: Afiq.nadirov@au.edu.az

Türk xalqları zəngin mədəniyyətə və qədim dövlətçilik tarixinə malikdir. Bu tarixin yeni dövrlərinə nəzər salsaq, SSRİ-nin dağılmasından sonra onların qarşısında yeni inkişaf perspektivlərinin yarandığını görə bilərik. Türk arealının başında duran Türkiyə Respublikası olmaqla, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan Respublikaları arasında yeni mədəni əlaqələrin məhz bu dövrdə formalaşdığını qeyd etmək olar [4]. SSRİ imperializminin hakim olduğu dövrlərdə Türkiyə Respublikası bu əlaqələrdən kənarda qalsa da, Azərbaycan və Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan Respublikaları arasında bu əlaqələr imperiya siyasətinə uyğun olaraq aparılırdı. Müstəqillik illərində isə bu münasibətlər özünün yeni inkişaf mərhələsinə keçid etdi. Türk dünyası dövlətlərinin mədəni əlaqələrinin yaradılması və inkişaf etdirilməsində 1993-cü ildən etibarən Heydər Əliyevin xidmətləri bu yolda yeni cığırılar açdı. Bu baxımdan türk dünyası dövlətlərinin mədəni əlaqələrinin formalaşmasında Heydər Əliyevin xidmətlərinin döyrənilməsi məsələsi öz aktuallığını qoruyub saxlayır.

Mədəni əlaqələrin formalaşması xalqların mədəni irsi və tərəqqisi vasitəsilə təzahür edir. Heydər Əliyev bunu türk xalqlarının eyni bir tarixi kökə sahib olmaları ilə əlaqələndirirdi.

Türk dövlət və toplumlarının inteqrasiyasının mühüm istiqaməti mədəni əməkdaşlıq və ortaq mədəni layihələridir. Uzun tarixi keçmişə malik türk xalqlarının qarşılıqlı əlaqələrinin yeni şəraitdə inkişaf etdirilməsində Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatının (bundan sonra TÜRKSOY) rolu böyükdür.

TÜRKSOY Türkdillli ölkələrin mədəniyyət səylərini birləşdirən beynəlxalq təşkilatdır. TÜRKSOY-un yaradılması prosesi ilə bağlı ilk sözlər Azərbaycan və Türkiyə tərəfindən